

<https://doi.org/10.22364/cl.74.09>

Mg. philol.

JĀNIS PLAUDIS-EZERNIEKS

KAUT KAS PAR NEKO TUMSĀ

Ak, no tumsas jāizceļ nekas! Un tad vēl šis un tas jāapgaismo!? Jāmēģina! Varbūt izdosies?

Tātad par Fredegīzu no Tūras un viņa nelielo apcerējumu “Vēstule par neko un tumsu”. Jautāts tika vairākiem paziņām, kuri varētu par viņu kaut ko zināt un varbūt arī kaut ko interesantu pastāstīt, taču atbilde bija pavisam lakoniska un vienāda: kas tas tāds?

Pašā sākumā lasāms ...*esmu arī iecerējis to atstāt par piemiņu nākamajām paaudzēm visos turpmākajos gadsimtos.* Pirmajā brīdī šī rinda no Fredegīza vēstules “Par neko un tumsu” šķiet diezgan augstprātīga un lepnības pilna. Iemesls pavisam vienkāršs – mantojums, ko šis cilvēks atstājis, ir pavisam niecīgs. Tas ir šis vēstījums “Par neko un tumsu”, kā arī daži dzejoļi. Taču vai te ir manāma augstprātība? Laikam ne gluži tā. Galu galā darba beigās tomēr atrodams arī citāds vēstījums – stipri pieticīgāks un piezēmētāks – *Tādēļ Jūsu dižumam un prātam esmu pūlējies pierakstīt šis vienlīdz prāta un autoritātes apkopotās druskas...* Aprindas, kam ir veltīts šis darbs, ir cienījamas.

Fridugīzs vai Fredegīzs, vai arī vēl Fredegījs. Šoreiz izraudzīts Minja piedāvātais latīniskais vārds *Fredegisus*. Tas šķīta piemērotāks, lai atveidotu un latviskotu. Tātad Fredegīzs. Šodien šis vārds laikam ļaudīm gan neko neizsaka un nav nekad dzirdēts.

Nav jau arī brīnums, jo literārais devums, ko viņš atstājis, nav plašs, kā iepriekš jau minēts. Ziņas par viņu pašu, par viņa dzīvi ir gaužām skopas. Nav zināms, kas viņa vecāki, tāpat dzimšanas laiku var tikai minēt. Tas tīts pilnīgā tumsā, gluži tādā pašā tumsā, kādu pieminējis savā apcerējumā. Šeit varētu atsaukties uz Alkuina darbu, kurā pieminēts Fredegīzs un kas datēts ar 798. gadu. Tajā nosaukts kāds Alkuina skolnieks, tātad Fredegīzs, gan jau diezgan nobriedušā vecumā. Acīmredzot dzimšanas laiks meklējams krietni pirms minētā gada. Taču precīzas ziņas par to nebūs vis atrodamas.

Ja jau pieminēts Alkuins, tad jāatzīmē, ka Fredegīzs bijis viņa skolnieks. Vēl pirms viņu ceļi krustojušies Jorkā, kas bijusi Fredegīza dzimtā puse, savukārt Alkuins tur guvis izglītību un pēc tam arī jau darbojies kā skolotājs pirms došanās uz Karolingu galmu. Uz to viņu uzaicinājis pats valdnieks Kārlis Lielais. Alkuins skolojis daudzus nozīmīgus un ietekmīgus Karolingu laikmeta intelektuāļus, arī pašu valdnieku Kārli Lielo. Lai arī kā, Fredegīzs bijis Alkuina iecienīts un mīlēts skolnieks. Arī Āhenē abu, Fredegīza un Alkuina, ceļi krustojušies, kur, atrodoties Kārļa Lielā galmā, Fredegīzs atkal sastapās ar savu bijušo skolotāju, atkārtoti turpinot pie viņa izglītības.

Ap 804. gadu Fredegīzs ieradies Tūrā, kur darbojies abatijā un kļuvis par skolotāju. Kā liecina laikabiedri, viņš esot bijis iecienīts šī aroda pratējs. Protams, ne atrašanās Tūrā, ne arī veicamais darbs viņam nebija par šķērslī ar valdnieku Kārli Lielo saglabāt labās attiecības, kuras bija izveidojušās jau iepriekš, kādu brīdi uzturoties galmā.

Ja Fredegīza dzimšanas laiks tīts tumsā, to nevar teikt par laiku, kad viņš beidzis zemes gaitas. No šīs pasaules viņš šķīries 834. gadā, atstājot gan pavisam niecīgu mantojumu.

Pēc gaužām skopajām ziņām par pašu Fredegīzu veltāma arī nedaudz uzmanība šā mūka un skolotāja devumam, kas tapis, kā iepriekš jau minēts, vēstules formā. Protams, kā pieklājas un kā prasa tā un senāku laiku tradīcijas, norādīts vēstules adresāts. Pulks diezgan plašs. Tas ir Kārlis Lielais un viņa galms, bez šaubām, arī visi ticīgie, par kuru skaita palielināšanu gādājis pats valdnieks, bieži izmantojot skarbus paņēmienu, proti, karojot. Lielu uzmanību veltījis sakšu pievēršanai kristietībai un viņu zemju apgūšanai. Viņi Kārlim Lielajam sagādājuši ne mazumu pārsteigumu, galvassāpju un pretestības. Pats rakstītais iepazīstinājis arī ar sevi, nosaucis savu vārdu. Taču pēc skaidrojuma par neko un tumsu pašās vēstules beigās atrodama kāda rinda, pēdējā rinda, kurā vēstīts, ka vēstules autors *ir skaidrojis par tumsu*. Šis teikums šķiet pavisam vientuļš un it kā gluži nevajadzīgs, taču pabeidz vēstījumu un iesākto, nepabeigto teikumu vēstules sākumā, kur minēti adresāti un vēstules autora vārds, kas ir gandrīz kā paraksts. Vēstules ievadā ir teikuma sākums, bet darbības vārds un teikuma noslēgums atrodams pašās beigās šajā it kā liekā teikumā. Lai gan vēstule par neko un tumsu, tad noslēgumā, šajā beidzamajā teikumā, pieminēta tikai tumsa. Acīmredzot šis temats pašam rakstītājam bijis daudz pievilcīgāks un sirdij tīkamāks nekā pirmais, proti, par neko. Arī pašā tēmas izklāstā jaušams, ka vēstījums par tumsu rakstītājam tīkamāks.

Savā ziņā Fredegīzs rīkojas kā Sofokls jaunībā, kad rakstīja savas divdaļīgās lugas. Virsrakstā Fredegīzs jau pieteicis, ka runa būs par diviem tematiem – viens ir par neko, un otrs temats savukārt par tumsu. Tātad jau virsrakstā norādīts, ka būs divas savā starpā kopā nesaistītas daļas. Tas apstiprinās arī vēlāk. Pēkšņi un ļoti negaidīti beidzas pārsprīdums un pierādījumi par nekā esamību. Ar vienu, pavisam īsa teikuma palīdzību šis pārsprīdums ļoti strupī un strauji tiek pārtraukts, lai ķerties pie nākamās tēmas. Ar ļoti īsu ievadu tiek sākts nākamās tēmas iztirzājums, veidojot pavisam īsu sasaisti ar iepriekšējo, taču pašā saturā šādas sasaistes noteikti neatrast.

Nedaudz arī par valodu. Tā nav pārāk bagāta un grezna. Pat šajā īsajā tekstā atrodas savas noteiktas formulas, savi noteikti vārdu savienojumi, kas izmantoti vairākkārt, tajā pašā laikā gādāts par vārdu daudzveidību. Ir atsevišķas vietas, par kurām varētu teikt, ka tās ir greznas, pat tēlainas. Te vērts pieminēt pašu ievadu, kur minēta mezglu atšķetināšana, vēl kāda vieta atrodama stāstījumā par tumsu, kur Fredegīzs kļūst tēlainis un kareivīgs: [...] *visus triecienus iztur pati drošākā pils, tomēr, lai atvairītās bultas varētu viegli pavērst pret pašiem šāvējiem* [...] Vēl arī interesanta vārdu izvēle, runājot par tumsu, kas pārkļāj Ēģipti. Tā tiek nodēvēta par tik biezu, ka to var pat ar roku sataustīt. Gribētos teikt, ka šīs vietas norāda uz autora aizrautību, runājot par sev ļoti tīkamu tematu. Šī aizrautība vērojama pašā vēstules sākumā. Kad runa par neko, nav gaidītās sajūsmas un aizrautības. Šis temats tiek ātri sākts un tikpat ātri arī pabeigts. Savukārt, kad runa par tumsu, Fredegīza aizrautība atgriežas, viņš it kā iznāk no biežās tumsas. Valoda kļūst tēlaināka, bagātāka un krāšņāka. Tātad tas viņu aizrauj, tas viņam patīk. To var vērot arī vēstules pēdējā rindā – viņš runājis par tumsu un ne par ko citu.

Labais tonis antīkajā pasaulē valodas greznošanai prasīja citēt ietekmīgu autoru tekstu. Tas pats acīmredzot notiek viduslaikos. Tikai šoreiz vairs nebūs Homērs, bet Svētie Raksti. Arī Fredegīzs, lai pierādītu savu taisnību, izmantojis citātus, ar nolūku bagātināt savu valodu un apstiprināt domu. Tas arī veiksmīgi izdevies. Protams, citēti ir Svētie Raksti. Šoreiz, tulkojot Fredegīza tekstā atrodamos citātus, ne vienmēr izmantoti kādi no latviski izdotajiem Vecās vai Jaunās Derības tulkojumiem. Lielāko tiesu, protams, tas darīts, taču, kad runa par to, kur atrodas tumsa, vai tā ir iekšēja, vai ārēja. Šīm valodnieciskajām pārdomām veltītajā daļā nav ņemts vērā tas, kā tulkots Bībeles teksts kādā no latviski atrodamiem izdevumiem. Jo piedāvājums ne pārāk labi noderētu un radītu nevajadzīgas neskaidrības, padarītu paša Fredegīza tekstu nesaprotamu. Šeit galīgi neiederētos, piemēram, *galējā tumsībā*, kas atrodams dažādos Bībeles tulkojumos. Fredegīzs savā latīņu tekstā piedāvā vārdu *extra*, kas nozīmē *ārpus, ārā*, un runā par pārāko pakāpi. Ja tiktu izmantots *galējā tumsa*, tad šis vārds jau ietver kaut ko, kas atrodas tālu projām un citur nevar atrasties, taču tad tas galīgi neiederētos Fredegīza apgalvojumā.

Vēl pirms lasām pašu vēstuli “Par neko un tumsu”, saskaņosim pulksteņus. Fredegīzs teicis: *Kunga ciešanu laikā no dienas sestās līdz devītajai stundai ir uznākusi tumsa*. Nav

runa par laiku, kas ir no rīta, no sešiem līdz deviņiem, bet gan, kā visiem labi zināms, par pēcpusdienu no divpadsmitiem līdz trijiem.

Nu ko, lai tad no tumsas iznāk Fredegīza eksistējošais nekas un priecē lasītāju! Protams, kā teicis viņš pats: “Tādēļ izmantosim prātu!”

Orīginālteksts:

Jacques-Paul Migne, ed. *Patrologia Latina (Patrologiae Cursus Completus. Series Latina)*. Vol. 105, Parisiis: 1851., column 751–756. (latīņu val.)

FREDEGĪZA VĒSTULE PAR NEKO UN TUMSU

galma aristokrātiem

Diakons Fredegīzs visiem ticīgajiem un tiem, kas ir mūsu Kunga, lēnprātīgā karaļa, Kārļa svētajā galmā.

Ļoti ilgi par neizpētītu un nepārbaudītu daudzi ir atzinuši jautājumu par neko, viņi arī no tā atteikušies, jo nav spējuši izskaidrot; pie sevis to rūpīgi pārdomājot un pētot, man beidzot ir izdevies tam pietuvoties; saraujot neatšķetināmos mezglus, kuros tas šķita ietīts, to esmu atrisinājis un atšķetinājis, pēc mākoņu kļiedēšanas esmu to iecēlis gaismā; esmu arī iecerējis to atstāt par piemiņu nākamajām paaudzēm visos turpmākajos gadsimtos.

Protī, jautājums ir šāds: vai nekas ir kaut kas vai arī nē. Ja nu kāds atbildēs: Man šķiet, ka nekas pastāv, tad pats noliegums, kam viņš piekrīt, mudina viņu atzīt, ka kaut kas ir nekas, kamēr viņš apgalvo: “Man šķiet, ka nekas pastāv”. Kas tad ir tas, kā viņš saka: “Man šķiet, ka nekas ir kaut kas”? Tātad kaut kas ir tas, par ko domā, ka tā nav, un to nekādi nevar saskatīt. Tādēļ atliek tikai domāt, ka kaut kas ir. Taču, ja rastos atbilde: “Man šķiet, ka nekas nav kaut kas”, tad šai atbildei vajadzētu pretoties vispirms jau ar prātu, cik nu cilvēka prāts to atļauj, pēc tam ar autoritāti, ne ar kaut kādu, bet ar to, kas, atskaitot prātu, ir vienīgā autoritāte un kam vienīgai ir nesalaužams spēks. Tādēļ izmantosim prātu!

Katrs vārds apzīmē kaut ko ierobežotu kā, piemēram, cilvēks, akmens, koks. Mēs taču saprotam, tiklīdz ir vārdi, tie vienlaikus ir arī apzīmētie priekšmeti. Protams, cilvēka apzīmējums bez kādas atšķirības norāda uz noteiktu cilvēku vispārinājumu. Līdzīgi arī akmens un koks ietver savu vispārinājumu. Tātad arī nekas nenorāda uz to, ko tas apzīmē. Tas pierāda, ka kaut kas nevar nebūt.

Vēl šis. Katrs apzīmējums ir tas, kas ir. Taču nekas kaut ko apzīmē. Tātad nekas apzīmē to, kas ir, proti, pastāvošu lietu. Taču, lai parādītu, ka nekas ne tikai ir kaut kas, bet arī kaut kas liels, vien daži, lai gan viņi var minēt neskaitāmus šāda veida piemērus, ir iedomājušies un vēlas atgriezties pie dievišķās autoritātes, kas prātam ir patvērums un nesatricināms pamats. Ja visa dievišķās iedvesmas izglītota, viņa vissvētākās miesas

barības un dārgo asiņu kausa audzinātā, jau kopš pašām šūpuļa noslēpumu mistērijām izveidotā Baznīca, kas radusies no Kristus sāna, nemainīgi nesatricināmā ticībā atzīst, ka dievišķais spēks zemi, ūdeni, gaisu un uguni, arī gaismu, un eņģeļus, turklāt vēl cilvēka dvēseli ir radījis no nekā. Tātad uz tādu virsotņu augstumiem ir jāvirza prāta spēks, ko nevar aizkavēt nekādi spriedumi, nekādi pierādījumi apgāzt, nekādi spēki nomākt. Nav jādomā, – šī ir tā norāde uz to, kas visu radību vidū ir pirmais (*tā man*), pirmais un īpašais. Tiešām, kā var neatzīt kaut vienu no visām viņa radībām, turklāt tādu, kas ir atzīta. Kurš gan pilnībā ir izpētījis pamatvielu raksturu? Kurš gan gaismas vārdā vai eņģeļu (dabas) tērpā ir ietvēris būtību un dabu? Tātad, ja nespējam uztvert to, ko ar cilvēka prātu esmu iedomājies, kā mēs izpratīsim to, cik liela vai arī kāda tam ir izcelsme un apveids. Es taču varēju piebilst vēl daudz ko citu, tomēr mēs ticam, ka ar šo jau ir diezgan dots zinātkārām sirdīm.

PAR TUMSU, VAI TĀ PASTĀV

Tā kā pavisam īsi ar piemērotiem vārdiem esmu pabeidzis iepriekšējo, tūlīt ķēros pie skaidrojuma, kas zināšanu kāriem lasītājiem noteikti šķita izpētes cienīgi. Daži tiešām uzskata, ka tumsas nav un nav iespējams, ka tā pastāv. Iepazinis Svēto Rakstu autoritāti, gudrs lasītājs sapratīs, cik viegli to iespējams atspēkot. Tādēļ palūkosimies, ko vēsta Radīšanas grāmatas stāsti. Tie atklāj: *Un tumsa bija pār dziļumiem (Rad I)*. Ja tās nebija, kādēļ tad jāapgalvo, ka tā bija? Tas, kurš atzīst, ka tumsa pastāv, to ir pieņēmis kā lietu. Bet, kurš atzīst, ka nav, noliedz to kā lietu. Tāpat, kad sakām – cilvēks ir, mēs atzīstam lietu, tas ir, cilvēku. Kad sakām – cilvēka nav, noliedzam lietu, tas ir, cilvēku. Taču dabā pastāv substances vārds, lai norādītu uz substanci, kam subjekts bez nolieguma ir piesaistīts. Tātad ar apgalvojumu *Tumsa bija pār dziļumiem*, ir radīta lieta, ko neviens noliegums neatdala vai nenošķir no eksistences. Tāpat izteikums *tumsa bija* paskaidro subjektu. Jo ar apgalvojumu tas pasludina, ka tumsa kaut kādā veidā pastāv. Lūk, neuzveikta, prāta pavadīta autoritāte, arī prāts, kas atzīst autoritāti, vēsta vienu un to pašu, proti, – tumsa ir. Kaut gan pietiek ar šo minēto piemēru, lai pierādītu, ko esam iepriekš atzinuši, taču, lai sekotājiem nebūtu nekādu iespēju iebilst, rīkosimies atklāti, pievienojot no tām daudzajām vien dažas dievišķās liecības, kuru satriekti viņi šausmās neuzdrošinātos vairs pret tām pacelt savas pilnīgi nederīgās balsis. Jo, kad Izraēla tautas ciešanu dēļ Kungs ar briesmīgu postu piemeklēja Ēģipti, viņš tai uzklāja tik biezu tumsu, ka to varēja sataustīt, un tā, ne vien atņemot cilvēku skatieniem spēju redzēt, bet arī sava biezuma dēļ, kļuva taustāma rokām. Eksistēt vajag visam, ko var aizskart un sataustīt. Lai arī kas tas ir, nav iespējams, ka tā nav: iespējams, ka nav tumsas, jo vajadzētu pastāvēt tam, ko atzīst par sataustāmu. Nedrīkst arī aizmirst, ka Kungs visu nodalīja gaismā un tumsā, gaismu viņš nosauca par dienu un tumsu par gaismu. Ja dienas nosaukums kaut ko apzīmē, tad nakts nosaukums nevar neko neapzīmēt. Diena apzīmē gaismu. Gaisma taču ir kaut kas liels. Tātad, kas ir tumsa, vai tā neko neapzīmē,

lai gan vārdu *nakts* tai ir piešķīris tas pats Radītājs, kurš gaismu ir nosaucis par dienu, un vai dievišķā autoritāte ir atmetama? Nekādā gadījumā! Viegļāk ir debesīm un zemei iznīkt, nevis dievišķajai autoritātei atteikties no sava stāvokļa. Radītājs lietām, ko radīja, ir piešķīris nosaukumus, lai katru nosaukto lietu pazītu pēc tās nosaukuma. Nevienu lietu viņš nav radījis bez vārda un arī kaut kam, kas nepastāvētu, nav devis vārdu. Grēks apgalvot, ka Dievs ir radījis kaut ko tādu, kas noteikti šķistu lieks, ja tiešām pastāvētu. Taču, ja grēks apgalvot, ka Dievs ir radījis kaut ko lieku, noteikti par lieku nevar atzīt nosaukumu, ko Dievs piešķīris tumsai. Ja tas nav lieks, tad tam ir kaut kāds veids. Ja tam ir kaut kāds veids, ar to vajadzēja norādīt uz kaut ko tādu, kas ļauj pazīt lietu. Tātad saprotams, ka Dievs ir piešķīris kaut kādu veidolu lietām un vārdiem, kas savstarpēji cits citam nepieciešami. Arī Gara pilnais pravietis Svētais Dāvids, zinādams, ka vārds *tumsa* neskan tukši un nekādā gadījumā bezjēdzīgi, skaidri norādījis, ka tā kaut kas ir. Tāpēc viņš saka: *Tas sūtīja tumsu* (Ps 105:28). Ja tās nav, kā tad to var sūtīt? To, ko var sūtīt, var sūtīt tur, kur tā nav. Nevar taču kaut kur sūtīt to, kā nav, jo tā vienkārši nekur nav. Runā, ka tumsu sūtīja tādēļ, ka tā bija. Vēl arī šis: *Viņš darīja tumsu sev par apsegu* (Ps 18). Protams, par savu paslēptuvi viņš padarīja to, kas pastāvēja, un par to kaut kādā veidā padarīja arī tumsu, kas pastāvēja. Vēl arī šis: *Kā viņa tumsa* (Ps 138:12). Ka tā pastāv, atklājas tur, kur ir redzams, ka tā pieder. Pastāv taču viss, kas pieder. Un tumsa, protams, pieder. Tātad tā eksistē.

Kaut gan pietiek ar šiem un vēl tiem ļoti nozīmīgajiem pierādījumiem, un visus triecienus iztur pati drošākā pils, tomēr, lai atvairītās bultas varētu viegli pavērst pret pašiem šāvējiem, jālūdz kāds Evaņģēlija stiprinājums. Tādēļ izmantosim paša Pestītāja vārdus. Viņš saka: *Valstības dēli tiks izstumti ārējā tumsā* (Mt 8:12). Jāievēro, – viņš tumsu nosauc par ārēju. Vārds *ārā*, no kā ir atvasināts *ārējais*, taču norāda uz vietu. Lūk, sakot *ārējā tumsa*, viņš arī norāda, ka tā kaut kur atrodas. Ja nebūtu iekšējās, nebūtu arī ārējās tumsas. Jebkurai lietai taču ir nepieciešams kaut kur atrasties. Tas, kas nepastāv, nekur nav atrodams. Tātad ārējā tumsa ne vien pastāv, bet tai pat ir vieta.

Evaņģēlists atgādina, ka arī Kunga ciešanu laikā no dienas sestās līdz devītajai stundai ir uznākusi tumsa. Kā gan var apgalvot, ka tās nav, ja tā ir bijusi? Notikušais nevar kļūt par nebijušu. Nekad nav nekā tāda, kas vienmēr neeksistē un nekad nav bijis. Tumsa tomēr ir radīta! Nav iespējams, ka pastāv tas, ko nevar radīt. Evaņģēlijā vēl arī šis: *Ja gaisma, kas tevī, ir pati tumsa, cik liela tā būs* (Mt 6:23; Lk 11:34). Ticu, ka neviens nešaubās, – katram ķermenim piešķirts savs izmērs, jo visu taču atšķir pēc izmēra. Izmērus ķermeņi ir ieguvuši nejauši. Taču nejaušība vai nu subjektā pastāv, vai arī subjekts to ir iepriekš saņēmis. Tādēļ izteikumā, *pati tumsa, cik liela tā būs*, parādās subjekta izmērs. Tādēļ pārliecinoši secināts, ka tumsa ne tikai ir, bet tai ir arī ķermenis.

Tādēļ jūsu dižumam un prātam esmu pūlējies pierakstīt šis vienlīdz prāta un autoritātes apkopotās druskas, lai jūs, tām nemainīgi un nesatricināmi pieķerdamies, kāda nepatiesa pieņēmuma kārdināti, nespētu novirzīties no patiesības ceļa, bet, ja nu kaut

kādā veidā pēkšņi būtu radies kaut kas mūsu prātam nepieņemams, atsaucoties uz to kā uz regulu, jūs spētu no tā lēmumiem izsijāt muļķīgus melus.

Ir izskaidrojais par tumsu.

Tulkojis Jānis Plaudis-Ezernieks

SUMMARY

Something on nothing in darkness

For the first time, the readers are being offered a Latvian translation of “Letter on the Being of Nothing and Darkness” by Fredegisus, a not commonly known 9th century author. The letter, as the author himself says, is addressed to all believers and, of course, to Charlemagne. In the first part of the short letter, the author attempted to prove that nothing exists. Admittedly, he did not approach this subject as enthusiastically as the one of darkness explored in the second part. Using a much richer array of evidence, including the Scriptures, has proved the existence of darkness. The author’s passion with the subject has made the second part longer. Fredegisus’ letter is written in simple language, without any particular embellishments, mainly talking about darkness, the language at times becomes richer and more magnificent.

© 2023, Jānis Plaudis-Ezernieks, Latvijas Universitāte

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar Creative Commons Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 starptautisko licenci (CC BY-NC 4.0). (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)